

BATI DÜŞÜNÜLERİNİN YÖNETİM BİLİMİNE BİLİM ÖNCESİ KATKILARI

Ali Rıza Erdem

Her bilim bir birikimi ifade eder. Yönetim bilimi de bilim olmadan ve olduktan sonraki katkıların sonucudur. Bu yazıda yönetim bilimine batı düşünürlerinin bilim öncesi katkıları ele alınmaktadır.

Uygarlık tarihi boyunca yönetim, elinde bulundurduğu güç nedeniyle ilgi noktası ve ele geçirilmek için uğruna pek çok şeyin yapılageldiği bir olgudur. Yönetimsel eylemlerin insanlık tarihiyle birlikte başladığı söylenebilir. Her toplumda insanlar yönetenler ve yönetilenler olarak ikiye ayrılır (Fişek 1975; ss.57-58).

İnsan yaşantısı çağlar boyunca yönetimle iç içe olmuştur; ama yönetimin bilimsel olarak ele alınması oldukça yeni bir olgudur. Yönetim bilimi, bilim öncesi uygulamalardan, deneyimlerden, devlet yönetimi anılarından ve düşüncelerinden, düşünürlerin devlet adamlarına önerdikleri öğütlerden büyük ölçüde yararlanmış; pek çok ilke, yöntem ve araç buralardan çıkarılmıştır.

Yönetim bilimine Batı düşünürlerinin yaptıkları katkıları incelediğimizde:

- Antik Yunan'da Platon ve Aristoteles'in yönetimi insanlara en iyi yaşamı gerçekleştirmede bir araç olduğu görüşünü;
- Avrupa'da Ortaçağda Augustinus ve St. Thomas'ın devlet üzerinde dinsel bir etkinin olması gerekliliğini;
- 16.Yüzyılda Machiavelli öncülüğündeki düşünürlerin laik devlet ve ülkeyi laik bir kralın yönetmesi gerektiği görüşünü;
- Adam Smith'in liberal siyasal görüş ve ekonomiyi savunduklarını görmekteyiz.

Antik Yunan'da

Yunan düşünürlerinden Sokrates, Eflatun ve Aristo uzmanlaşmanın önemi, yöneticilerin, nitelikleri ve yönetimde bilimsel yöntemin uygulanması

Erdeni

konuları üzerinde durdukları ve M.Ö. 325 yılında Büyük İskender'in danışman kullandığı bilinmektedir (Kaya 1993:33).

Sokrates (M.Ö.469-399)

Heykelci Sophroniskos ile ebe Phainarete'nin oğlu olan Sokrates'in kimliği başlı başına bir felsefi sorundur. Filozofların ve tarihçilerin üzerinde tartıştıkları Sokrates konusunda anlatılanlarda birbirini tutmaz. Yani herkes kendine göre bir "tarihsel Sokrates" veya "kuramsal Sokrates" portresi çizmiştir (Büyük Larousse 1994:10650).

Düşünmeyi kendisine ilke yapmış Yunan filozofu Sokrates, doğruların bulunabileceğine inanırdı. Fikirlerini doğrudan, doğruya yaşamaya büyük etki yaratmış ve kendi sonunu hazırlamıştır. Uzlaşmanın önemi üzerinde durmuştur. Bilimsel yöntemin uygulanması konusunda ısrar etmiştir.

Yönetime ahlaki açıdan bakmıştır. Demokrasinin Atina'da yeniden kurulmasına çalışmış: fakat "gençleri baştan çıkarmak ve Atina'ya yeni tanrılar getirmek"le suçlanarak ölüme mahkum edilmiştir .(Gökberk 1990:51).

Platon (Eflatun) (M.Ö.427-?)

Soylu bir ailenin çocuğuydu. Sokrates'in ölümüne kadar (M.Ö. 399) onun derslerini izledi. Sonra Mısır, Kyrene ve Güney İtalya'yı kapsayan bir yolculuğa çıktı: orada matematikçiler ve Pythhagorasçılarla tanıştı. 387'ye doğru Atina'ya döndükten sonra "Akademia" adlı okulu kurdu (Büyük Larousse 1994:9426).

Platona göre devlet "hiçbir insanın kendi kendini yönetememesi"nden dolayı kendiliğinden ortaya çıkan bir gereksinimdir. Ona göre devletin görevi "insanların ortaklaşa yaşamalarını mutluluk sağlayacak biçimde düzenlemek"tir.

Platon "ideal devlet" fikrini ortaya atmıştır. Platon'un ideal devletinin yasası, tam bir aristokrasidir (Gökberk 1990: 67). "En iyilerin, bilginlerin, erdemlilerin başta bulunmasını isteyen bir devlet biçimidir. "Bu devlette kanunların konulması, topluluk hayatının düzenlenmesi işi filozoflara, bilge kişilere verilmiştir. "Basa filozoflar geçmez, yada baştakiler felsefe yapmazsa, insanlığın acıları sona ermeyecektir" (Politeid). Filozofların buyurduklarını pratikte 'yürütmek, devleti yaşatmak koruyucuların görevidir. Geniş yığılma düşen görev ise, çalışmak ve itaat etmektir.

Platon'a göre devletin nihai amacı "yurttaşları erdemli yapmak"tır, onlara erdemli bir yaşayış sağlamaktır. Bunun için tek kişi devletle iyice kaynaşmalı, devlette kendini eritmelidir.

Gelecek kuşakların sağlam olması için elverişli çiftleri devletin başındakiler seçecektir. Gençlerin yetiştirilmesi işini devlet ele alacaktır. Devlet, toplum için bir eğitim kurumudur. Bu eğitimin amacı, insanı duysal yaşayıştan, duylar üstü bir yaşayışa yükseltmektir (Gökberk 1990:69). İdeal devlette bilim ve eğitimi değil, sanat ve dini de devlet düzenleyecektir.

Devlet dini bir eğitim aracı olarak ele alınacaktır. İdeal devlette filozofların dini. sadece bilim ve erdem olacaktır: bunlar da filozofları "tanrılığa benzemeyi" sağlayacaktır.

Platon son eseri olan "Numoi(yasalar)" de devleti yeniden ele alır. Bundan önceki devlet öğretisinin ana yapıtı Politeia ile karşılaştırılırsa. Numoi'deki tutumun oldukça realist olduğu görülür. Uzun hayatın görgüleri Platon'a çok şey öğretmiştir.

Yeni devletin şekli Politeia'dan başkadır:

- Orada aristokrat bir monarşi yerine monarşi ile demokrasimin karışımı bir devlet şekli düşünülmüştür.
- Bilgelerin egemenliği yerine memurların bir sıra düzeni, felsefe yerine de töreler ve yasalar konmuştur.
- Devlette kadın ve mal ortaklığı kalkmış, evlenme ve özel mülkiyet yeniden kabul edilmiştir; yalnız toprak devletin malı olacak, yurttaşlar ihtiyaçlarına göre bundan yararlanacaklardır.
- Yeni devlette ihracat ve dışarıya seyahat yasaktır.
- Devletin her alanında olduğu gibi. devlet yöneticilerinin de yetiştirilmesinde din büyük bir yer alır.
- Yeni devlette idea öğretisi ikinci planda kalır, matematik öğretisi ağır basar (Gökberk 1990:74).

Platon'un "ideal devleti"ni bir "ütopya" ve kendinden sonra gelenlere temel oluşturan "ütöfik kurgu"dan çok; kendi döneminde varolan siteleri değerlendirmeye ve onların gerçek adalete, iyiye ve güzele olan yakınlıklarını-uzaklıklarını ölçmeye yönelik bir düşünce (idea) olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Enlem

Aristoteles (M.Ö.384-322)

Bir hekim ailesinden olan Aristoteles 19 yaşında Atina'ya gelip Platon'un Akademia'sına girdi ve Platon'un ölümüne kadar burada kaldı. Akademi'ada kendini göstererek kısa zamanda öğretmen konumuna geçti. Platon'un ölümünden sonra Akademia'dan ayrılarak Büyük İskender'i yetiştirmek üzere hocası oldu (Büyük Larousse 1993:798).

Aristoteles'in devlet, toplum felsefesi ahlak anlayışına sıkı, sıkıya bağlıdır. İnsan sosyal bir varlık olduğu için, ahlak olgunluğuna ancak devlette, toplumda erişebilir. Devletin asıl amacı yurttaşları ahlak bakımından biçimlendirmek, olgunlaştırmaktır (Gökberk 1990:88).

Bir devletteki koşullar yurttaşları ahlak bakımından biçimlendirmeyi gerçekleştirecek şekilde düzenlenmelidir. Hükümet şekillerinin doğru yada yanlış olduklarını gösterecek ölçü ancak bu olabilir. Hükümet, topluluğun ahlakça düzelmesini, iyiliğini başlıca amaç olarak göz önünde bulunduruyorsa bu hükümet şekli doğrudur; bunu yapmayan bir hükümet şekli de yanlıştır.

Devletin başında bir kişi, birkaç kişi veya herkes bulunabilir; devlet de buna göre şekil alır. Bir kişinin egemen olduğu şekillerde krallık doğrudur, zorbalık yanlıştır; birkaç kişinin egemen olduğu şekillerde "bilgi ve düşünüşçe" en iyilerin başta bulunduğu aristokrasi doğru, doğuş ve zenginliğe dayalı oligarşi yanlıştır; herkesin egemen olduğu şekillerde yasal bir düzen olan politeia doğru, yığın bir anarşisi olan demokrasi yanlıştır (Gökberk 1990:89).

Aristoteles, Platon gibi bir ideal devlet tablosu çizmeye kalkışmamış; sadece çeşitli hükümet şekillerini devletteki en yüksek ödev, insanın ahlakça olgunlaşmasını sağlamak bakımından gözden geçirmiştir.

Platon gibi eğitimin devletleştirilmesi düşüncesine o da katılıyor. Devlet, yarınki kuşakların iyi yetiştirilmesi işini kendisi ele almalıdır. Eğitim, insanı kaba doğa durumundan kurtarıp, soylu bilginlerin yardımıyla onun ahlak ve düşüncesini oluşturmalıdır.

Ortaçağ'da

Ortaçağda batıda. Hıristiyan bağnazlığı ve aydınlanma çağını hazırlayan coğrafi keşifler döneme damgasını vuran olaylardır. Yönetimde maliyet hesapları, denetim ve personel sistemine bazı katkılar 1400'lerde Venedikliler tarafından yapılmıştır (Kaya 1993:34).

Augustin (354-430)

Patristik (kilise babaları) felsefesi öğretisine sistemli bir birlik, bütünlük kazandıran; Hıristiyan inançlarını bilimsel bir sistem içine yerleştiren, dolayısıyla "Hıristiyan dogması" nı kesin olarak kuran düşünürdür (Gökberk 1990:152).

Piskopos olarak, cemaatini hem yönetti hem de eğitti. Dinsel, ahlaksal, çileci ve gizemci bütün büyük sorunlarla ilgilendi (Büyük Larousse 1993:1015).

Devlet öğretisinde "Tanrı Devleti" -idesi bakımından - gelecekteki tanrı ülkesinin bütün yurttaşlarından kurulacaktır; buna karşı "Yeryüzü Devleti" ise, şeytana -kötüye- boyun eğmiş olanları kapsayacaktır (Gökberk 1990:156). Yeryüzünde gelip geçen insanlık tarihi de, bu iki devletin gitgide birbirlerinden ayrılmalarını sağlayan süreçtir. Amaç, Tanrının eğitimi altında "Tanrı Ülkesi" ne hazırlayan -gelip geçici ve eksik de olsa- bu ülkeyi yansıtan bir yeryüzü topluluğu kurmaktır.

Bu düşünceyi benimseyen Ortaçağ Hıristiyan Kilisesi, kendisini "Tanrı Devleti" nin yeryüzündeki temsilcisi saymış; kendisine "Tanrı Sözü" ile "Tanrısal İnanç" bu dünyada yönetmek görevinin verilmiş olduğuna inanmıştır.

Aquino Tu St. Thomas (1225-1274)

Albertus Magnus'un büyük öğrencisi Thomas. yalnız skolastiğin yükseliş döneminde değil, bütün skolastik çağın en büyük düşünürüdür; öğretisi bugün de Katolik kilisesinin resmi felsefesidir.

Aquino Tu St. Thomas'a göre en iyi yönetim biçimi krallıktır (Sönmez 1996:180'den Tuncay 1969:275-276).

...."Barış bağında Ruhun birliğini tutmaya gayret edin "Bunun içindir ki yönetim barışı birliği sağlamakta etkili olduğu ölçüde faydalıdır: çünkü, amacını daha iyi sağlayan daha faydalı olur. Kendi içinde birlik olanın, birliği çokluk olandan daha kolay yaratabileceği açıktır: nasıl ki bir şeyler ısıtmak için de en uygunu kendi sıcak olandır. Bundan ötürü, tek bir kişinin yönetiminin çokluğun yönetiminden başarılı olması daha akla yatkındır.

....Doğal bir sürece en çok yaklaşan en iyidir: çünkü doğa her zaman en iyiyi işler. Doğada ise yönetim hep bir tekin yönetimidir. Vücudun üyeleri arasında hepsini hareket ettiren

Erdem

bir vardır: yürek; ruhta da hepsinden baskın bir yeti bulunur; akıl. Arıların bir kralı olur; bütün evrende de her şeyin yaratıcı ve efendisi olan bir Tanrı vardır. Bütün bunlar akla uygundur: çünkü her çeşitlilik birlikten kaynaklanır."

Devlet öğretisinde. Aristoteles gibi Thomas için de insan toplumsal bir yaratıktır. Devlet doğal bir zorunluluktur. Tanrının istemiş olduğu bir kurumdur: dolayısıyla devletin başındakilere (otoriteye) itaat bir görevdir. Devletin amacı, erdemli bir yaşayış için insanı yetiştirmedir. İnsanı sonunda tanrı ile birleştirmeye hazırlamaz. Bu hazırlığa da başlıca kilise aracılığıyla yaptığı için. Kilise dünya devletinden üstündür (Gökberk 1990:174).

Yeniçağ'da

Yeni görüşler, reformlar, bilim ve sanatta ilerlemeler bu çağda olmuştur. Bilim, dogmatik düşüncelerden sıyrılmaya başlandığı için gerçek yerini ve değerini almaya başlamıştır.

Machiavelli (1469-1527)

İtalyan siyaset adamı ve yazar, 1469 yılında Floransa'da doğdu. Floransa Cumhuriyetinde ulusal milis örgütünü kurmaya çalıştı. Yaşadığı dönemde İtalya siyasi ve askeri açıdan büyük sorunlar içerisinde olmasına karşın ekonomik ve kültürel açıdan çok gelişmiş durumdaydı. Ve aynı İtalya'da "Rönesans" doğmak üzereydi.

Siyasal düşünce tarihinde "amaca ulaşmak için her şey meşrudur" görüşünü savunan makyavelist siyasi sistemi oluşturmuştur. Bu sistem, yönetmek için her yolun geçerli olduğu görüşüne dayanır ve hiç bir ahlaki değeri dikkate almaz. Ancak ahlaki açıdan bir suçlama sayılabilecek bu görüşün, siyasi açıdan bir gerçekliği de dile getirdiğini yadsıyamayız. Makyavelizm, siyaset biliminde hala geçerliliğini sürdüren bir anlayış, yüzyıllardır eskimeyen bir olgudur.

Machiavelli'nin gerçekliğe dayanan siyasi düşüncesi "Discorsi Sopra La Prima Deca Ti Livio" (Titus Livius'un İlk On Yılı Üzerine Konuşmalar 1513-1519) adlı yapıtında yavaş, yavaş biçimlendi. Bu yapıtında Vico'dan önce "çevrimsel bir tarih kuramı"na ortaya koydu. Buna göre monarşi Tiranlığa yol açıyor, aristokratlık oligarşiye, demokrasi de anarşiye dönüşüyordu. Bunun üzerine monarşi yeniden ortaya çıkıyordu (Büyük Larousse 1994:7626).

1524 yılında yazdığı "Il Principe" (Hükümdar) en ünlü eserinde yönetime ilişkin yönetimin halk rızasına dayanması, yetkinin yönetilenlerin kabulüne

dayanması, yönetimin sorumluluğu, liderlik teknikleri yönetimin sürekliliği, rüşvet ve kayırmanın sakıncaları konularına değindi. Çeşitli devlet tiplerini, bu devletlerin çeşitli kuruluş biçimlerini (güç, hainlik, talih vb.) ve bu devletleri korumanın çeşitli yollarını inceledi. Hükümdarın erdem ve kusurları, sevgi mi yoksa korku mu uyandırması, sözünü tutması mı yoksa tutmaması mı gerektiği gibi sorunları hep bu açılardan ele aldı. Machiavelli "Hükümdar"da siyasal olayları bir kimyagerin kimyasal tepkileri incelediği gibi inceledi (Bağdatlı :1985).

"İl Principe"de ileri sürdüğü görüşler şunlardır:

"Hükümdarlıklar ya soydan geçmedirler -ya da yenidirler."
(s.15)

"Soydan geçme hükümdarlıklarda yapılacak şey ataların koydukları ölçülerin dışına çıkmamak ve zaman içerisinde suyun akışına uymaktan ibarettir." (s. 16)

"Eğer hükümdarlık büsbütün yeni değil de başka bir hükümdarlığın parçası gibi ise-bu durumda tümüne birden karma hükümdarlık denebilir. Silahlı gücünüz ne olursa olsun bir ülkeyi ele geçirmek için o ülke halkının sizden yana olmasına ihtiyacınız vardır." (s. 18)

"Fethedilen devleti elde etmenin 3 yolu vardır. Çarelerden biri, işgal edilen devlete bizzat gidip yerleşmek; bu daha sürekli bir egemenliği sağlar, Türkler öyle yaptılar. Diğer bir çare ülkenin kilit bir-iki bölgesine göçmen yerleştirmektir. Diğer bir çare de göçmenlerin yerine askerlerden yararlanmaktır; Bunda devletin masrafları çok fazlalaşır." (ss.20-21)

"Adetleri kendi ülkesinden farklı olan bir ülkeyi ele geçiren hükümdar, kendisinden daha zayıf komşusu devletlerin koruyucusu ve lideri olmalı, kuvvetli olanları zayıflatmaya çalışmalıdır. Kendinden daha güçlü devletin ayak basmasını mutlaka önlemelidir."(s.21)

"Fethedilen devletlerin kendi yasaları içinde özgür yaşama gelenekleri varsa bu devletleri elde tutmak için birinci yol onları yıkmaktır, ikincisi bizzat gidip yerleşmektir, üçüncüsü de devleti kendi yasaları ile bırakmaktır. Fakat bu durumda devleti haraca bağlamak, burada kendisine bağlı bir yönetim kadrosu oluşturmak gerekir." (s.31)

"Sıradan bir insan iken hükümdar olmak ya yetenek ya da talih işidir. Güçlüklerin çoğu ya birincisinin ya da ikincisinin yardımı ile ortadan kalkar." (s.33)

"Sıradan bir kişi iken talihin yardımı ile hükümdar olanların çok az güçlükleri olur. Fakat hükümdar olduktan sonra yerlerini korumaları çok güçtür. Bu hükümdarları yerlerinde tutan iki şey, onları oraya getirenlerin iradeleri ve talihleridir." (s.37)

"Hiçbir yeteneğe ve talihe sahip olmadan, sıradan bir insanı hükümdarlığa getiren iki yol ya kötülük ve cinayet veya yurttaşların yardımudur." (45)

"Bir ülkeyi ele geçiren kişi, uygulamak zorunda olduğu sert önlemleri her gün tekrarlamamak için bir anda hepsini uygulamalıdır. Yapılacak bütün kötülükler bir anda yapılmalı, böylece daha az acı verir; buna karşılık iyilikler azar-azar yapılmalı, böylece tadına daha iyi varılır, (ss.48-49)

"Bir yurttaş yurttaşlarının yardımı ile hükümdarlığa gelirse, bu hükümdarlığa sivil hükümdarlık denir. Bunun için kurnaz olmak yeterlidir." (s.50)

"Akıllı hükümdar, yurttaşlarını her zaman ve her durumda kendisine muhtaç bırakmalıdır. Onların sürekli olarak bağlılığını sağlayacak tek yol budur." (s.53)

"Dinsel hükümdarlıklar ya talih yada yetenekle elde edilir. Bunlar o kadar güçlü kurumlardır ki ne şekilde yönetilirlerse yönetilsinler hükümdar her zaman yerini korur." (s.57)

"Bütün devletlerin başlıca temelleri iyi kanunlar ve iyi ordulardır. İyi orduların bulunmadığı yerlerde iyi kanunlar bir işe yaramayacaktır. Paralı ve yardımcı askerler faydasız ve tehlikelidir. Bir hükümdar kendi askerine sahip değilse hiçbir zaman güvenlik altında olamaz, kaderin oyuncağı olur." (ss.60-69)

"Askerlikle uğraşmaktan çok eğlenceyi seven hükümdarların devletlerini kaybettikleri görülür. Pratik olarak askerlerini her zaman harekete hazır halde tutunmanın yanında hükümdarın av ile ilgilenmesi, böylece vücudunu yorgunluğa alıştırmaması gerekir." (ss.72-73)

"Varlığını sürdürmek isteyen bir hükümdarın iyi olmamayı öğrenmesi ve koşulların gereklerine göre davranmayı bilmesi gerekir." (s.74)

"Hükümdar olma yolundayken cömert gözükmemenin yararı vardır. Başa geldikten sonra bir hükümdar cimri diye tanılmaktan fazla yüksünmemelidir. Yeter ki halkı soymasın, kendi-kendini savunabilsin, yoksulluk" ve itibarsızlığa

düşmesin. Dünyada cömertlik kadar insanı bitiren bir şey yoktur." (ss.77-78)

"Her hükümdar zalim değil, merhametli gözükmeyi istemelidir. Bununla beraber bu merhametin yerinde kullanılması gerekir. Hükümdar kolay inanıp harekete geçmemeli, kendi gölgesinden de korkmamalıdır." (ss.79-80)

"İhtiyatlı bir hükümdar, kendine zararı dokunuyorsa, verdiği sözü tutmaz. Söz vermesini gerektiren şartlar değişmişse yine sözünde durmasına gerek yoktur. İnsanlar iyi olsalardı bu davranış biçimi kötü olurdu. Fakat insanlar kötü olduklarına ve onlar verdikleri sözlerde durmadıklarına göre siz de verdiğiniz sözde durmak zorunda değilsiniz." (s.84)

"Hükümdar kendisini küçük düşürecek ya da nefret uyandıracak davranışlardan kaçınmasını bilmelidir. En önemlisi uyruğunun mallarına ve ırzlarına dokunmamaktır. Çünkü * genellikle insanlar mallarına ve onurlarına dokunulmazsa rahat dururlar." (s.87)

"Hükümdarlar kin yaratacak davranışları başkalarına yaptırmalı, kendileri sadece halkta iyi duygular uyandıracak işlerle uğraşmalıdırlar. Hükümdar seçkinleri korurken halkın nefretini çekmemelidir." (s.90)

"Bir hükümdar ülkesine yeni bir ülke kattığı zaman bu ülke halkını kendisinden yana olmuş olanların dışında silahtan arındırması gerekir." (s.99)

"Büyük girişimlerde bulunmak ve kişiliğiyle ilgili saygın örnekler vermek kadar hiç bir şey hükümdarı değerli kılamaz." (s. 103)

"Hükümdar hiç bir zaman başka birine saldırmak için kendisinden daha güçlü birisiyle işbirliği yapmamalıdır. Ayrıca hükümdar, her sanat dalında başarılı olmuş kişileri benimseyip övmeli, böylece erdemden yana bir insan olduğunu göstermelidir." (s. 106)

"Hükümdann bakanlarını seçmesini bilmesi küçük bir iş değildir. Bir bakam iyi tanımak için şaşmaz bir kural vardır. Sizden çok kendini düşünüyor, yapacağı tüm işlerde kendisine bir pay ayınyorsa bu kişi hiçbir zaman iyi bir bakan olamaz; ona hiçbir zaman güvenilmez. Hükümdar bakanını gözetmeli, ona ikbal ve zenginlik sunarak kendisine bağlanmasını sağlamalıdır." (ss. 108-109)

"Dalkavuklardan korunmak için, doğruyu size söylemelerinden yüksünmeyeceğinize insanları inandırmanız gerekir. Fakat size herkes doğrulan anlatabildiği zaman da saygınlığınız azalır. Bu

Erdem

nedenle hükümdann üçüncü bir yol bulması; ülkesindeki akıllı insanları seçerek onlardan sadece kendi sorduğu sorular konusunda bilgi alması, geri kalanlara kanşürmaması gerekir." (s. 110)

"Çoğu kişi dünya işlerini insanların değıştirmeyeceğine, bunların karşı konulmaz bir şekilde talihe ya da Tanrının isteğine bağlı olduğuna inanır, Bununla beraber, irademizin sonsuz olduğunu kabul etmeden, işlerimizin yansım talihe bağlayarak diğer yansının bizim elimizde olduğuna inanıyorum." (s. 115)

"Zamana ayak uydurabilen hükümdar mutlu, uyduramayan ise mutsuz olur." (s. 116)

Sir Thomas More (1478-1535)

İngiltere şansölyesi olup soylu bir ailedendir. Sokrates'in "ideal devlet" düşüncesinden esinlenen Thomas More düşsel bir öykü perdesi arkasında ideal bir yönetim sistemini cesaretle anlatan "Ütopya" (Ütopia-1516) adlı önemli bir eser yazdı. Bu yapıtın çok büyük etkileri oldu (Büyük Larousse 1994:11496).

Sir Thomas More "Utopia"sında ideal yönetimin tanımını yapmış, uzmanlık ve insan gücünden en etkili biçimde yararlanılması gerektiğini savunmuş; kişisel yeteneklere uygun iş sağlanması gerektiğini ileri sürmüştür (Kaya 1993:34).

Adam Smith (1723-1790)

İskoçyalı iktisatçıdır. İş bölümü, uzmanlaşma ve denetime ilişkin görüşleriyle yönetime önemli katkıda bulunmuş ve 20. yüzyıl yönetim bilimcilerine ışık tutmuştur (Kaya 1993:34).

Adam Smith'e göre:

- Her türlü servetin kaynağı insan etkinliği yani emektir. Modern toplumlar ilkel toplumlardan zenginliğin artmış olmasıyla ayrılırlar ve bu artışın nedeni de bir yandan iş bölümü, bir yandan da emeğin - verimin artmasını sağlayan sermaye birikimidir.
- İnsanın kişisel çıkarının dürtüsüyle hareket edebildiği her toplumda, mutlu bir iktisadi düzen kendiliğinden gerçekleşir (bu bir "görünmeyen el" tarafından yoluna konan doğal düzendir)*?"
- Hükümetler ulusal üretime ve uluslararası ticarete tam bir serbestlik tanımalıdır. Çünkü insan "kendi çıkarı peşinde koşarken, çoğu kez,

aslında arzu ettiğinden çok daha fazlasıyla, toplumun çıkarını gerçekleştirir (Büyük Larousse 1994:10629)."

Adam Smith adillik, kesinlik, kolaylık ve tasarruf diye dört kural halinde tanımlanan "klasik vergi ilkeleri"ni formüleştirdi.

Sonuç

Yüzyıllardan beri oluşturulan görüşler, kazanılan deneyimler günümüz yönetim biliminin oluşmasına, gelişmesine katkıda bulunmuştur. Diğer bilimlerde olduğu gibi yönetim biliminin de kökü ilkçılara kadar dayanmaktadır. Bugünkü yönetim bilimi yüzyılların birikimidir.

İlkçılarda kaba güç ağırlıklı olan yönetsel güç, bugün halka dayanmak zorundadır. Yoksa kalıcı olmamaktadırlar. Günümüzün yeni insanlık düzeni, gelişen ve değişen şartlar bunu gerektirmektedir. Batı dünyasında yönetim bilimi öncesinde antik Yunan'da Platon'un ileri sürdüğü "ütopik devlet" görüşü kendinden sonra gelenleri de etkilemiştir. Antik Yunan düşünürlerinden Platon ve Aristo'ya göre devlet, halkın siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik gereksinmelerini en iyi karşılayan örgütlenme biçimidir.

Avrupa'da Ortaçağda devletler üzerinde dinsel bir etkinin olduğunu görmekteyiz. Avrupa'da Ortaçağda din belirleyici bir unsur; insanları egemenlik altına almada dini güç baştaki yöneticiler tarafından sıkça başvurulan bir kaynak olmuştur; din adına insanları yönetenler kendilerinin kutsal olduklarına inandırmışlardır. Kendilerini "Tanrı" tarafından gönderilmiş kutsal kişi olarak göstermişlerdir.

Bugün "laik" ülkelerde bile yönetsel egemenliğin kurulmasında din istismar edilmektedir. Bu laik ülkelerin gelişmişliği azaldıkça da artmaktadır. Dindar görünme, dini kuralları uygulama toplumun oyunu almak için kullanılmaktadır. Fakat yönetim ele geçirildikten sonra dinsel kurallar yönetimin ve yöneticilerin çıkarı doğrultusunda çalıştırılmaktadır (Başaran 1989: s.43).

Machiavelli'nin her türlü ahlaksal kaygıdan arınmış: kendi kurallarını kendi koyan: laik bir kralın ülkeyi yönetmesi görüşü "Prens" adlı eseriyle Avrupa'da yayılmış ve taraftarlarının çoğaltmıştır. Machiavelli'nin "Prens" adlı eserindeki öne sürdüğü görüşlerin bir bölümü günümüzde bile uygulamaya konulmaktadır (Başaran 1989:48).

Adam Smith'in savunduğu liberal siyasal ve ekonomi görüşü bürokrasiyi yönlendirmiştir.

Erdem

Günümüz yönetimine katkıda bulunan bu eserler genelde iş başındaki devlet adamlarına rehber olması amacıyla yazılmış olup, yönetim bilimini geliştirmek amacına yönelik çalışmalar değildiler. Bursalıoğlu (1991;s.5) verilen bu öğütleri altı grupta toplamıştır: (1) akıllı davranınız, (2) iyi davranınız, (3) cesur olunuz, (4) anlayınız, (5) esnek olunuz, (6) dımsınız.

Yönetim alanında bilim öncesinde eserler veren batı düşünürleri kendi dönemlerindeki ve sonraki yazarları, yöneticileri ve hatta bilimsel çalışma yapan düşünürleri,yönetim bilimcileri etkilemişlerdir.

KAYNAKLAR

Başaran, İbrahim. *Yönetim* Ankara:Gül Yayınevi. 1986

Bursalıoğlu, Ziya. *Eğitim Yönetiminde Kuram ve Uygulama*, Ankara: Pegem Yayınları, 1991

Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi, İstanbulRemzi Kitabevi,Büyük Fikir Kitapları Dizisi.No:28, 1990*

Fişek, Kurthan. *Yönetim*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1975.

Kaya, Yahya Kemal. *Eğitim Yönetiminde Kuram ve Türkiye'deki Uygulama* Ankara:Bilim Yayınları, 1993.

Machiavelli. // *Principe (Hükümdar) Çeviren: Selahattin Bağdatlı İstanbul: Soysal Yayınları, Dünya Klasikleri, 1985.*

Milliyet. *Büyük Larousse "Aristo" maddesi İstanbul: 1993. c.2. s.798*

_____ *"Augustinus" maddesi İstanbul: 1993, c.2, s. 1015*

_____ *"Machiavelli" maddesi İstanbul: 1994, c.15, s.7626*

_____ *"Platon" maddesi İstanbul: 1994, c.18, s.9426*

_____ *"Smith (Adam)" maddesi İstanbul: 1994, c.20. s. 10629*

_____ *"Sokrates" maddesi İstanbul: 1994. c.20. s. 10650*

_____ *"ThomasMore" maddesi İstanbul: 1994, c.22, s. 11496*

Sönmez.Veysel. *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Pegem Yayıncılık. 4.Basım, 1996

Yazar

Ali Rıza ERDEM. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Snf Öğretmenliği Bölümü Araştırma Görevlisidir.